

ΤΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΥΠΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΧΟΝΤΟΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ¹

Γεώργιος Ι. Δέλλιος
Επίκουρος Καθηγητής Νομικής ΑΠΘ

Με το άρθρο 8 ν. 2251/1994 για την ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες² συμπληρώνεται ένα σύστημα αυξημένης επαγγελματικής ευθύνης που ξεκινά από το άρθρο 6 του ίδιου νόμου, με τη ρύθμιση της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων. Ενώ όμως η τελευταία διαπλάθεται ως γνήσια αντικειμενική ευθύνη από διακινδύνευση, ανεξάρτητα από υπαιτιότητα, η ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες έχει, όπως θα δούμε, χαρακτήρα νόθο αντικειμενικό και απλώς διευκολύνει αποδεικτικά τον ζημιωθέντα ως προς την προϋπόθεση της συνδρομής επαγγελματικού πταίσματος του ζημιώσαντος³. Οι λόγοι της διαφοράς αυτής αντικατοπτρίζονται στις ατελέσφορες προσπάθειες για την έκδοση Κοινοτικής Οδηγίας σχετικά με την

1. Παρέμβαση σε επιστημονική εκδήλωση που διοργάνωσε την 10.5.2003 στο Αγρίνιο η Ένωση Αστικολόγων σε συνεργασία με τον Δικηγορικό Σύλλογο Αγρινίου.

2. Γενικά για την κατ' άρθρο 8 ν. 2251/94 ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες βλ. *Αστ. Γεωργιάδη*, Η ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες, Αφιέρ. Αλ. Κιάντου - Παμπούκη, ΝΟΜΟC 5 (1998), 143 επ.· *Γεωργουλέα*, Η αστική ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες κατά το άρθρο 8 ν. 2251/1994 κ.λπ., ΚριτΕ 1998/1, 107 επ.· *Καράκωστα*, Προστασία του Καταναλωτή ν. 2251/1994 (2002), 215-270· *Αλεξανδρίδου*, Δίκαιο Προστασίας του Καταναλωτή (1996), 185-195· *Σταθόπουλου/Χιωτέλλη/Αυγουστιανάκη*, Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι (1995), 24-25, 156-170· *Απ. Γεωργιάδη*, ΕνοχΔΓενΜ (1999), § 63 ΙΙ, 653-659. *Ειδικότερα για την ιατρική ευθύνη* βλ. προσφάτως *Κ. Φουντεδάκη*, Αστική Ιατρική Ευθύνη (2003), 83-156· την *Ίδια*, ΕλλΔνη 1994, 1226 επ.· την *Ίδια*, ΚριτΕ 1996/2, 179 επ. καθώς και τις συμβολές των *Φ. Δωρή* και *Ν. Κλαμαρή* εις: Ευρωπαϊκή Ένωση Νέων Νομικών, Δίκαιο και Υγεία (1994), 35 επ., 91 επ. Ομοίως *Baumgärtel*, Αρμ 1993, 1 επ.· τον *Ίδιο*, Δ 1993, 118 επ.· *Καράκωστα*, Αφιέρ. Παπαντωνίου, ΝΟΜΟC 4 (1996), 235 επ.· τον *Ίδιο*, Αρμ 1994, 15 επ.· *Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη*, ΚριτΕ 1996/2, 153 επ.· *Ομπέση*, Αρμ 2001, 1324 επ.· την *Ίδια*, Αρμ 1993, 401 επ.· *Παπαπολυχροινιάδη*, Αρμ 1999, 182 επ.· *Jost*, Αρμ 1999, 173 επ.· *Τσίρο*, ΚριτΕ 2001/2, 247 επ.· *Σκυλλάκου*, Σύνηγ. 2001, 401 επ.· ήδη *Ζέπο*, ΝοΒ 1973, 1επ.

Για την ευθύνη των δικηγόρων και συμβολαιογράφων βλ. *Αρνόκουρο*, ΔΕΕ 2001, 467 επ.· *Αθ. Γεωργιάδη*, ΕλλΔνη 2000, 1153 επ.· *Παναγόπουλο*, Digesta I (1998/1999), 36 επ.· τον *ίδιο*, Δ 28, 559 επ.· *Αστ. Γεωργιάδη*, ό.π.· *Γιακουμή*, Δ 30, 1193 επ.· *Καράκωστα*, Προστασία (2002), 245 επ. Για την ευθύνη του παρέχοντος τραπεζικές υπηρεσίες βλ. *Παπαϊωάννου*, ΔΕΕ 2001, 828 επ.· *Γκούσκου*, ΔΕΕ 1997, 660 επ.· *Παπανικολάου*, Η ευθύνη της Τράπεζας ως αναδόχου εκδόσεως κινητών αξιών (1998), ιδίως 18-20· ΠΠρΑθ 3356/1997, ΝοΒ 1998, 838 επ. (με σημ. *Φ. Δωρή*). Για την ευθύνη του παρέχοντος επενδυτικές υπηρεσίες βλ. *Αυγητίδη*, ΕπισκΕΔ 2001/Β, 287 επ. (299 επ.)· τον *Ίδιο*, ΕΕμπΔ 2001, 288 επ.· *Τριανταφυλλάκη*, ΧρΙΔ 2001, 17 επ. (22 επ.) Για την ευθύνη του παρέχοντος τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες βλ. ΠΠρΑθ 2960/1996, ΔΕΕ 1997, 71 επ. (με σημ. *Εν. Περάκη*). Για την ευθύνη του οργανωτή ή πράκτορα τουριστικών υπηρεσιών βλ. *Καράκωστα*, ΧρΙΔ 2001, 481 επ.· *Κουτσουράδη*, ΕπισκΕΔ 1999, 41 επ. και 1008 επ.· ΕιρΑθ 3249/1997, ΝοΒ 1998, 254.

3. Βλ. *Απ. Γεωργιάδη*, ΕνοχΔΓενΜ (1999), § 63 ΙΙ 1, 653· *Αστ. Γεωργιάδη*, ΝΟΜΟC 5 (1998), 148· *Βαλτούδη*, Η ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα (1999), 80 επ.

ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες: Το αρχικό Προσχέδιο Πρότασης Οδηγίας προέβλεπε γνήσια αντικειμενική ευθύνη για τις πλημμελείς υπηρεσίες όπως και για τα ελαττωματικά προϊόντα. Όμως υπό το βάρος της επισήμανσης των πολλαπλών ιδιαιτεροτήτων που συνεπάγεται το «άυλο» των υπηρεσιών σε αντίθεση με τα «υλικά» προϊόντα, η θέση αυτή εγκαταλείφθηκε τόσο στην Πρόταση Οδηγίας του 1990⁴ όσο και στο Σχέδιο Οδηγίας του 1992⁵, που, όπως και το άρθρο 8 ν. 2251/94, απλώς μετέφεραν το βάρος απόδειξης της έλλειψης υπαιτιότητας στον παρέχοντα την υπηρεσία. Ωστόσο, και αυτή η τοποθέτηση έτυχε έντονης αρνητικής κριτικής, με έμφαση ιδίως στην αδυναμία ενιαίας σύλληψης των ουσιωδώς διάφορων καταστάσεων στάθμισης συμφερόντων που παρατηρούνται στους επί μέρους τομείς επαγγελματικής δράσης⁶. Έκτοτε η πρωτοβουλία για ενιαία ευρωπαϊκή ρύθμιση της ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες δεν έχει επαναληφθεί και, παρά την αποσπασματική έκφραση σχετικών προθέσεων για το μέλλον⁷, φαίνεται ότι έχει οριστικά ματαιωθεί. Ο Έλληνας νομοθέτης, εν τούτοις, ήταν ο μοναδικός μεταξύ των κρατών - μελών της ΕΕ που έσπευσε με το άρθρο 8 ν. 2251/94 να υιοθετήσει την ματαιωθείσα Πρόταση Οδηγίας, καταργώντας μάλιστα και πολλούς από τους περιορισμούς της και διευρύνοντας έτσι το πεδίο εφαρμογής της κατά τρόπο, ώστε να καταλαμβάνει κάθε ζημία που προκαλείται από πλημμελείς υπηρεσίες οποιασδήποτε μορφής ελεύθερου επαγγέλματος. Η παρουσίαση που ακολουθεί επιχειρεί να επισημάνει ορισμένους κινδύνους που συνεπάγεται η επιλογή αυτή για την ελληνική έννομη τάξη, διατυπώνοντας με άκρα συντομία και κάποιες σκέψεις για την αντιμετώπισή τους.

Με το άρθρο 8 του ν. 2251/1994 η ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες αποκτά μία εξειδικευμένη αδικοπρακτική ρύθμιση⁸, η οποία όμως δεν αποκλείει την κοινή αδικοπρακτική ούτε την τυχόν ενδοσυμβατική⁹ ευθύνη κατά τον ΑΚ. Η νέα ρύθμιση

4. COM (90) 482 – τελικό – SYN 308 της 9.11.1990, ΕΕ C 12, 18.1.91, σ. 8.

5. CONSOM 20/ECO 86/6378/92 της 12.5.1992.

6. Βλ. σχετικά *Weber*, NJW 1997, 761· *Hirte*, Berufshaftung (1996), 198 επ., 214 επ.· *Baumgärtel*, JZ 1992, 321 επ.· *Littbarski*, Bemerkungen zur Notwendigkeit einer EG-Richtlinie über die Haftung bei Dienstleistungen, Europäische Rechtsakademie Trier, Bd. II (1992), 97 επ. (102 επ.)· *Heinemann*, ZIP 1991, 1203 επ.· *Geisendörfer*, VersR 1991, 1317 επ.· *Φουντεδάκη*, Αστική ιατρική ευθύνη (2003), 87 επ.· *Απ. Γεωργιάδη*, ό.π., 654· *Γεωργουλέα*, ΚριτΕ 1998/1, 107 επ.

7. Βλ. COM 94-260 τελικό· σχετικά *Basedow*, Haftung für Dienstleistungen: die Denkpause nutzen, ZEuP 1995, 1 επ.

8. Κριτική παρουσίαση των διαφόρων απόψεων αναφορικά με το χαρακτήρα του νόμιμου λόγου ευθύνης που καθιερώνει το άρθρο 8 ν. 2251/94 – αυτοτελή ή επικουρικό ή ειδικό αδικοπρακτικό – βλ. στη *Φουντεδάκη*, Αστική Ιατρική Ευθύνη (2003), 93 επ. Μολονότι το άρθρο 8 δεν κάνει λόγο σχετικά, το στοιχείο του «παρανόμου» αποτελεί και εδώ αναγκαία προϋπόθεση της ευθύνης, προϋπόθεση η οποία όμως συνήθως πληρούται συγχρόνως με την κατάφαση της υπαιτιότητας (διπλή λειτουργία της αμέλειας) και διατηρεί μόνο σε περιπτώσεις δόλου πρακτική σημασία ως αυτοτελής προϋπόθεση ευθύνης, βλ. *Σταθόπουλο/Χιωτέλλη/Ανγουστιανάκη*, ΚοινΑστΔ I (1995), 24/25, 163/164· *Αστ. Γεωργιάδη*, ό.π., 147/148.

9. Το άρθρο 8 ν. 2251/94 εφαρμόζεται ανεξάρτητα από την ύπαρξη σύμβασης και τη λήψη ανταλλά-

ση διακρίνεται από αυτήν της ενδοσυμβατικής ευθύνης κυρίως διότι με το άρθρο 8 ο παρέχων ευθύνεται όχι μόνον έναντι του αντισυμβαλλομένου του, αλλά και έναντι κάθε τρίτου¹⁰ ζημιωθέντος εξαιτίας των υπηρεσιών¹¹. Λ.χ. ο πολιτικός μηχανικός που εκπόνησε πλημμελή στατική μελέτη για τον εργολάβο μιας οικοδομής ευθύνεται και έναντι των αγοραστών ζημιωθέντων διαμερισμάτων, με τους οποίους δεν τον συνδέει συμβατικός δεσμός¹². Από την άλλη πλευρά η ευθύνη του άρθρου 8 διαφέρει από αυτήν του ΑΚ 914, κυρίως ως προς το ότι ο ζημιώσας που παρείχε τις υπηρεσίες φέρει το βάρος απόδειξης της έλλειψης πταίσματός του¹³. Ο ζημιωθείς αρκεί να αποδείξει κατ' άρθρ. 8 παρ. 3 ότι το συγκεκριμένο είδος υπηρεσιών είναι γενικά αιτιωδώς ικανό να προκαλεί ζημίες του είδους της ήδη επελθούσας, χωρίς να χρειάζεται να υποδείξει την συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη που έφερε το ζημιολόγο αποτέλεσμα¹⁴. Πρόκειται λοιπόν για μία προωθημένη μορφή νόθου αντικειμενικής ευθύνης¹⁵ με σοβαρή αποδεικτική διευκόλυνση για τον ζημιωθέντα, ο οποίος, εξαιτίας του γνωσιολογικού και οργανωτικού ελλείμματός του σε σχέση με το εξειδικευμένο επάγγελμα του παρέχοντος¹⁶, αντιμετωπίζει πράγματι δυσχέρειες ως προς την

γματος (λ.χ. εθελοντής ιατρός), καθόσον προϋποθέτει ελαττωματική υπηρεσία με την έννοια της παράβασης της γενικής υποχρέωσης πρόνοιας και ασφάλειας που υπέχει ο παρέχων, παράβαση η οποία πληροί και την προϋπόθεση του «παράνομου» κατ' ΑΚ 914. Ωστόσο αν υπάρχει και σύμβαση, η ενδοσυμβατική ευθύνη για πλημμελή εκπλήρωση του παρέχοντος θα συρρέει με την αδικοπρακτική, πρβλ. ΑΠ 589/2001, ΧρΙΔ 2001, 433· *Καράκωστα*, Προστασία (2002), 216 επ.· *Απ. Γεωργιάδη*, ΕνοχΔΓενΜ (1999), 655/656· *Φουντεδάκη*, ό.π., 97/98.

10. Πρβλ. *Canaris*, Die Reichweite der Expertenhaftung gegenüber Dritten, ZHR 1999, 206 επ.· *H. Schneider*, ZHR 1999, 246 επ.· *Bosch*, ZHR 1999, 274 επ.

11. Η *Φουντεδάκη*, ό.π., 107, 139-145 επισημαίνει ακόμη μία λεπτή διαφορά μεταξύ της ενδοσυμβατικής ευθύνης του ΑΚ και αυτής του άρθρου 8 ν. 2251/94: Ο γενικά παραδεκτός χαρακτηρισμός της ενδοσυμβατικής ευθύνης ως νόθου αντικειμενικής με βάση το καθιερούμενο στις ΑΚ 336, 363, 342 τεκμήριο υπαιτιότητας του οφειλέτη δημιουργεί την εντύπωση ότι η καθιέρωση νόθου αντικειμενικής ευθύνης με το άρθρο 8 δεν εισάγει, ως προς το σημείο αυτό, κάτι διαφορετικό (βλ. λ.χ. *Καράκωστα*, ό.π., 225· *Σταθόπουλο*, ΝοΒ 46, 223). Ωστόσο ορθά επισημαίνεται ότι σε περιπτώσεις ευθύνης από την παράβαση υποχρέωσης *παροχής μέσων*, όπως κατά κανόνα η ιατρική ευθύνη, και όχι παροχής ενός *αποτελέσματος*, η γενική ρύθμιση της ενδοσυμβατικής ευθύνης ως νόθου αντικειμενικής έχει το περιορισμένο περιεχόμενο της αντιστροφής του βάρους απόδειξης μόνον του υποκειμενικού πταίσματος και όχι και οποιασδήποτε αντικειμενικής πλημμέλειας της συμπεριφοράς του παρέχοντος. Αντίθετα με το άρθρο 8 παρ. 4 επιρρίπτει στον παρέχοντα το βάρος απόδειξης της ανυπαρξίας και αντικειμενικής πλημμέλειας των υπηρεσιών του, οπότε εύλογα η ρύθμιση αυτή αποκτά εδώ ιδιαίτερη σημασία.

12. Βλ. *Απ. Γεωργιάδη*, ΕνοχΔΓενΜ (1999), 653/654.

13. Επιμέρους διαφορές από την κοινή αδικοπρακτική ευθύνη παρατηρούνται και ως προς τα κριτήρια εκτίμησης της υπαιτιότητας, τη συνυπευθυνότητα, τις απαλλακτικές ρήτρες και την δυνατότητα περιορισμού και άρσης ή μη της ευθύνης.

14. Βλ. *Απ. Γεωργιάδη*, ό.π., 658, αριθ. 15, 16.

15. Έτσι *Αστ. Γεωργιάδης*, ΝΟΜΟΚ 5 (1998), 145· *Καράκωστας*, Προστασία (2002), 225· *Φουντεδάκη*, ό.π. (2003), 103 επ.

16. Για τις ποικίλες ελλειμματικές καταστάσεις που συνοδεύουν συνήθως τον καταναλωτή (προϊ-

απόδειξη του ενδεχόμενου πταίσματος του τελευταίου. Με την αντιστροφή αυτή του βάρους απόδειξης ο νομοθέτης υποχρεώνει έμμεσα τον παρέχοντα τις υπηρεσίες σε αύξηση του μέτρου της επιμέλειάς του και, συνακόλουθα, στοχεύει σε μεγαλύτερη ασφάλεια των υπηρεσιών που παρέχονται σε επαγγελματική βάση¹⁷.

Εν τούτοις ορθά επισημαίνεται ότι σε περιπτώσεις παροχής υπηρεσιών που από τη φύση τους συνδέονται με απρόβλεπτες παραμέτρους, η αντιστροφή του βάρους απόδειξης του άρθρου 8 παρ. 4 ν. 2251/94 τείνει πρακτικά να εκμηδενίσει τη σημασία του πταισματικού στοιχείου της παρ. 1 του ίδιου άρθρου και να οδηγήσει σε μία συγκαλυμμένη ευθύνη από διακινδύνευση¹⁸. Διότι, με την αντιστροφή αυτή, ο παρέχων τις υπηρεσίες καταλήγει να ευθύνεται και για την ασάφεια των ορίων μεταξύ υπαίτιας και τυχαίας ή αναπόφευκτης αποτυχίας των υπηρεσιών του. Το παράδειγμα της ιατρικής ευθύνης αναδεικνύει χαρακτηριστικά την ανελαστικότητα αυτή του άρθρου 8: Στην πραγματικότητα ορισμένες μόνο περιπτώσεις τελούν πράγματι υπό τον απόλυτο έλεγχο του γιατρού, ώστε να δικαιολογείται το τεκμήριο υπαιτιότητάς του. Αυτό συμβαίνει λ.χ. σε περιπτώσεις ζημίας από ακατάλληλο ιατρικό εξοπλισμό, μετάγγιση ακατάλληλου αίματος ή έλλειψη οργάνωσης της ιατρικής μονάδας¹⁹. Υπάρχει όμως και σωρεία ιατρικών πράξεων που συνδέονται με παραμέτρους μη προβλέψιμες σε όλη τους την έκταση, όπως λ.χ. η εξέλιξη μιας χειρουργικής επέμβασης. Στις περιπτώσεις αυτές, όταν η αιτία της ζημίας κινείται στα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ του προβλέψιμου και του απρόβλεπτου τμήματος των αντιδράσεων του ανθρώπινου οργανισμού, θα είναι δυσχερέστατη για το γιατρό, αν όχι αδύνατη, η απόδειξη της ανυπαρξίας πταίσματός του²⁰. Το ενδεχόμενο συνδρομής αποδεικτικών δυσχερειών και από την πλευρά του ζημιωθέντος δεν μπορεί να οδηγεί αυτόματα στην «εν αμφιβολία» υπαιτιότητα της άλλης πλευράς για κάθε πιθανή ζημία από την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος.

Το ίδιο όμως ισχύει και για τους ποικίλους άλλους κλάδους επαγγελματιών που υπάγονται στην αδιάστικτη διατύπωση του άρθρου 8, λ.χ. δικηγόρους, μηχανικούς, λογιστικά γραφεία, τράπεζες και ΕΠΕΥ, εταιρίες τηλεπικοινωνιών, ξενοδόχους, πρακτορεία ταξιδιών, φορείς αθλητικών εγκαταστάσεων, παιδικούς σταθμούς κ.λπ.²¹. Και εδώ υπάρχουν περιπτώσεις όπου το ενδεχόμενο πρόκλησης ζημίας τελεί υπό τον πλήρη έλεγχο του παρέχοντος, όπως λ.χ. η υποχρέωση τήρησης των προθεσμιών

όντων και) υπηρεσιών βλ. *Δέλλιο*, Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του Ιδιωτικού Δικαίου, τ. II (2001), 31 επ.

17. Για την αντίστοιχη ratio της ρύθμισης για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων βλ. *Κορνηλάκη*, *ΕιδΕνοχΔ* I (2002), § 113.1, 686.

18. Βλ. *Φουντεδάκη*, *ό.π.* (2003), 150/151, 156.

19. Βλ. αναλυτικά *Φουντεδάκη*, *ό.π.*, 130, 136, 153 επ.

20. Έτσι *Geisendorfer*, *VersR* 1991, 1317 επ.· *Littbarski*, *ό.π.*, 108· *Φουντεδάκη*, *ό.π.*, 148.

21. Σκιαγραφήσεις του εκτεταμένου υποκειμενικού πεδίου εφαρμογής του άρθρου 8 ν. 2251/94 βλ. στους *Καράκωστα*, Προστασία (2002), 220· *Αστ. Γεωργιάδη*, *NOMOC* 5 (1998), 146.

παραγραφής ή άσκησης ενδίκων μέσων από το δικηγόρο²² ή των όρων του αντισεισμικού κανονισμού από τον μελετητή μηχανικό. Για ζημίες που οφείλονται σε πλημμέλειες τέτοιου είδους είναι αναμφίβολα δικαιολογημένο το τεκμήριο υπαιτιότητας του παρέχοντος. Εξίσου, όμως, υπάρχουν και σ' αυτά τα επαγγέλματα περιπτώσεις παρεμβολής δυσχερώς προβλέψιμων στοιχείων, όπου η θεμελίωση της ευθύνης του παρέχοντος αποκλειστικά και μόνο στην αδυναμία του να αποδείξει την έλλειψη πταισμάτος του γίνεται δυσβάστακτη. Σκεφθείτε λ.χ. τον δικηγόρο που έκρινε κατά συνείδηση σκόπιμο να συστήσει μία συμβιβαστική επίλυση στον πελάτη του, ο οποίος εκ των υστέρων του ζητά αποζημίωση, επειδή άλλος δικηγόρος σε παρόμοια υπόθεση ακολούθησε τη δικαστική οδό με καλύτερο αποτέλεσμα ή πέτυχε καλύτερο συμβιβασμό. Ή σκεφθείτε τον εναγόμενο σε αποζημίωση λογιστή, ο οποίος επιχειρώντας να απαλλάξει τον πελάτη του από πρόσθετο φόρο, προέβη σε μία οριακής ορθότητας λογιστική εγγραφή, που τελικά δεν έγινε αποδεκτή από τη φορολογική Αρχή με αποτέλεσμα την επιβολή προστίμου.

Αυτή, όμως, είναι μόνον η μία όψη του προβλήματος. Μία αντίθετη όψη αναδεικνύεται από τη διαπίστωση ότι στη νομοθεσία μας υπάρχουν και αναχρονιστικές διατάξεις που περιορίζουν υπέρμετρα την ευθύνη ορισμένων επαγγελματικών κλάδων, όπως λ.χ. τα άρθρα 73 ΕισΝΚΠολΔ και 3 του ν.δ. της 17.7./13.8.1923²³. Με το πρώτο άρθρο υποχρεώνεται ο ενάγων για ζημία του από πλημμελείς νομικές υπηρεσίες να προαποδεικνύει δόλο ή βαρεία αμέλεια του δικηγόρου, η δε άσκηση της αξίωσής του υπόκειται σε βραχύτατη αποκλειστική προθεσμία 6 μηνών από τη ζημιόγνοο πράξη ή παράλειψη²⁴. Με το δεύτερο άρθρο υποχρεώνεται ο ενάγων κάτοχος λογαριασμού, από τον οποίο εσφαλμένως η Τράπεζα απέδωσε ένα ποσό σε μη δικαιούχο, να αποδείξει επίσης δόλο ή βαρεία αμέλεια της πληρώτριας, ακόμη και αν η υπογραφή του εισπράξαντος ήταν πλαστή²⁵. Καίτοι και στις δύο αυτές περι-

22. Βλ. *Αθαν. Γεωργιάδη*, Η επαγγελματική ευθύνη του δικηγόρου, ΕλλΔνη 2000, 1153 επ.

23. Βλ. *σχετικά Αστ. Γεωργιάδη*, ό.π., 153 επ.· *Απ. Γεωργιάδη*, ΕνοχΔΓενΜ (1999), 656 (σημ. 5)· *Παναγόπουλο*, Δ 28, 559 επ.· *Αρνόκουρο*, ΔΕΕ 2001, 467 επ.· *Γκούσκου*, ΔΕΕ 1997, 660 επ. (665).

24. Άρθρ. 73 ΕισΝΚΠολΔ: «1. Αγωγή κακοδικίας κατά δικηγόρου, συμβολαιογράφου, διαιτητή, δικαστικού γραμματέα ή δικαστικού επιμελητή ... 4. ... επιτρέπεται μόνον αν στηρίζεται σε δόλο ή βαριά αμέλεια ... 5. Δεν επιτρέπεται ... όταν περάσουν έξι μήνες από την πράξη ή παράλειψη που επικαλείται ο ενάγων ... 2. Η αγωγή ... πρέπει ... β) να αναγράφει με ακρίβεια όλα τα αποδεικτικά μέσα ... διαφορετικά επέρχεται ακυρότητα ... 3. Στην αγωγή επισυνάπτονται α) τα αποδεικτικά έγγραφα που ο ενάγων επικαλείται για να υποστηρίξει τους λόγους της αγωγής ...». Ήδη όμως με την ΟλομΑΠ 20/2000,, κρίνεται αντισυνταγματική η έναρξη της 6μηνης αποκλειστικής προθεσμίας από το χρόνο πραγματοποίησης της ζημιόγνοο συμπεριφοράς του δικηγόρου και τοποθετείται πλέον στο χρόνο γνώσης του ζημιωθέντος εντολέα.

25. Άρθρ. 3 ν.δ. 17.7/13.8.1923 «περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιριών»: «Η εκδότρια ονομαστικής ομολογίας ή άλλης αποδείξεως καταθέσεως χρημάτων εταιρία, η πληρώσασα αυτήν εξωφλημένην δια της επ' αυτής υπογραφής του δικαιούχου, απαλλάσσεται και εάν η υπογραφή ήτο πλαστή, πλην αν η εκδότρια κατά την πληρωμήν ετέλει εν δόλω ή εν μεγάλη αμελεία».

πτώσεις μέρος της θεωρίας υποστηρίζει τη σιωπηρή κατάργηση των εν λόγω ρυθμίσεων από το μεταγενέστερο άρθρο 8 ν. 2251/1994²⁶, η νομολογία εξακολουθεί να τις θεωρεί ισχύουσες, ως ειδικότερες για τους συγκεκριμένους επαγγελματίες και τις συγκεκριμένες πράξεις²⁷. Δημιουργείται, έτσι, μία αξιολογική αντινομία από τη συνύπαρξη στην έννομη τάξη απαλλακτικών μεν ρυθμίσεων για ορισμένους επαγγελματίες, επίτασης δε της ευθύνης όλων των υπολοίπων επαγγελματιών μέσω του άρθρου 8²⁸.

Η διάσταση αυτή καταγράφηκε και στη γνωστή απόφαση 18/1999 που δίχασε την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου²⁹. Η πλειοψηφία της αρνήθηκε να υπαγάγει την ευθύνη του δικηγόρου στο άρθρο 8 ν. 2251/1994, εμμένοντας στην εφαρμογή του άρθρου 73 ΕισΝΚΠολΔ, με το επιχείρημα ότι το σύστημα συλλογικής προστασίας που θεσπίζει ο ν. 2251/1994 είναι ασυμβίβαστο προς την ιδιότητα του δικηγόρου ως άμισθου δημοσίου λειτουργού³⁰. Όμως, ισχυρή μειοψηφία εννέα μελών, μεταξύ των οποίων και ο τότε Πρόεδρος του Αρείου Πάγου, επεσήμαναν ότι οι δικηγόροι, πέραν του δημοσίου λειτουργήματός τους ενώπιον των δικαστηρίων, στην εσωτερική σχέση με τους πελάτες τους παρέχουν αναμφίβολα υπηρεσίες ελεύθερου επαγγελματία, έτσι ώστε η διατύπωση του ν. 2251/1994 να μην αφήνει περιθώρια εξαιρέσεώς τους. Επεσήμανε επίσης ότι η ακαταλληλότητα του νόμου αυτού ως προς το σκέλος της συλλογικής προστασίας δεν κωλύει την εφαρμογή του ως προς την ατομική προστασία που αυτός παρέχει σε κάθε μεμονωμένο ζημιωθέντα³¹. Παρόμοια, κατ' αποτέλεσμα, πορεία με την παραπάνω θέση της πλειοψηφίας του ΑΠ φαίνεται να ακολουθεί η νομολογία και ως προς την ευθύνη των Τραπεζών σε σχέση με το άρθρο 3 του ν.δ. 17.7/13.8.1923³². Οι εξελίξεις αυτές δικαιολογούν ίσως τη σκέψη

26. Έτσι *Αστ. Γεωργιάδης*, ΝΟΜΟC 5 (1998), 143 επ. (154/155)· *Παναγόπουλος*, Δ 28, 560/561· *Σταθόπουλος*, ΝοΒ 46, 223 (σχόλιο στην Εφαθ 2715/1996)· *Αρνόκουρος*, ΔΕΕ 2001, 471· *Καράκωστας*, Προστασία (2002), 240/241, 246. *Αντίθετοι*: *Απ. Γεωργιάδης*, ΕνοχΔΓενΜ (1999), 656, σημ. 5· *Γιακουμής*, Δ 30, 1193· *Γκούσκου*, ΔΕΕ 1997, 665· *Παπαϊωάννου*, ΔΕΕ 2001, 831.

27. Βλ. ΟλομΑΠ 18/1999, ΔΕΕ 1999, 1172 επ. = ΕλλΔνη 1999, 1290 επ. = ΝοΒ 2000, 465 = ΕΕΝ 2000, 230 επ. = *Digesta* 2 (1999/2000), 109 επ.· πρβλ. και ΠΠρΝαυπλ 34/1996 ΑρχΝ 1998, 90.

28. Βλ. στην κατεύθυνση αυτή *Λιακόπουλο*, ΔΕΕ 1995, 831· *Αλεξανδρίδου*, ΔΠρΚατ (1996), 192· *Αστ. Γεωργιάδη*, ό.π., 155· *Παναγόπουλο*, Δ 28, 560, που επισημαίνει ότι «σε παγκόσμια κλίμακα δεν φαίνεται να απαντάται όμοια ρύθμιση» με αυτήν του άρθρου 73 ΕισΝΚΠολΔ. Ομοίως για το άρθρο 3 ν.δ. 17.7./13.8.1923 βλ. *Καράκωστας*, Προστασία (2002), 240· *Γκούσκου*, ό.π.· *Παπαϊωάννου*, ό.π.

29. Βλ. τον αναλυτικό σχολιασμό της απόφασης αυτής από τον *Αρνόκουρο*, ΔΕΕ 2001, 467 επ. Στην *Digesta* 2 (1999/2000), 115 επ., 118 επ., δημοσιεύονται και οι αποφάσεις των δικαστηρίων της ουσίας (ΕφΘεσ 3337/98, ΠΠρΘεσ 10725/97), επί των οποίων εκδόθηκε η ως άνω απόφαση της Ολομέλειας του Ακυρωτικού.

30. Βλ. ΟλομΑΠ 18/1999, *Digesta* 2, 111.

31. ΟλομΑΠ 18/1999, ό.π., 112.

32. Λ.χ. με την επίκληση του άρθρου αυτού οι ρήτρες ΓΟΣ που απαλλάσσουν την Τράπεζα από την ευθύνη για ελαφρά αμέλεια των οργάνων της θεωρούνται κατά πάγια νομολογία έγκυρες, βλ.

ότι πίσω από τη νομολογιακή τάση αποφυγής του άρθρου 8 κρύβεται στην πραγματικότητα η δυσπιστία του δικαστή απέναντι στην αδιαλλαξία αυτής της ρύθμισης και ο φόβος για τις συνέπειες μιας γενικευμένης κατίσχυσης της «εν αμφιβολία υπαιτιότητας του επαγγελματία» για κάθε ζημία σχετική με την άσκηση του επαγγέλματός του³³.

Έτσι, λοιπόν, δεν θα υπερέβαλε κανείς, αν υποστήριζε ότι και οι δύο αυτές νομοθετικές κατευθύνσεις είναι ακραίες: Από τη μία πλευρά μεν, μία έννομη τάξη που στηρίζεται στις αρχές της ισότητας και του Κράτους Δικαίου δεν μπορεί να ανέχεται τη διατήρηση ενός αδικαιολόγητα ευνοϊκού γενικού καθεστώτος ευθύνης για επιλεγμένους επαγγελματικούς κλάδους. Διατάξεις όπως αυτές του άρθρου 73 ΕισΝ ΚΠολΔ ή του άρθρου 3 ν.δ. 17.7/13.8.1923 θα πρέπει, προς άρση κάθε αμφισβήτησης, να καταργηθούν ρητά. Από την άλλη πλευρά, όμως, αποδεικνύεται ότι και μία γενικευμένη εφαρμογή της κατ' άρθρ. 8 παρ. 4 ν. 2251/94 αντιστροφής του βάρους απόδειξης σε κάθε ζημία συναφή με την άσκηση οποιουδήποτε ελευθέρου επαγγέλματος θα μπορούσε να οδηγήσει σε ιδιαίτερα ανεπιεική αποτελέσματα για τους παρέχοντες τις υπηρεσίες. Γι' αυτό θα ήταν ορθότερο δικαιιοπολιτικά να περιοριζόταν η εμβέλεια της ρύθμισης αυτής μόνο σε περιπτώσεις ζημιών που η εξέλιξή τους τελεί υπό τον πλήρη έλεγχο του παρέχοντος, ώστε και το τεκμήριο της υπαιτιότητάς του να παρίσταται δικαιολογημένο, όπως λ.χ. στις προαναφερθείσες περιπτώσεις απώλειας προθεσμιών από το δικηγόρο, παραβίασης του αντισεισμικού κανονισμού από το μηχανικό, μετάγγισης ακατάλληλου αίματος από το γιατρό³⁴ κ.λπ.

Όμως, όσο και αν θα ήταν ευκαταία, για λόγους ασφάλειας δικαίου, μία νομοθετική απαρίθμηση ανά επαγγελματικό κλάδο των κρίσιμων αυτών περιπτώσεων, δεν

ΠΠρΑθ 3356/1998, ΝοΒ 1998, 838 (παρατ. *Λορρή*). Πρβλ. και τις αποφάσεις που μνημονεύουν οι *Καράκωστας*, Προστασία (2002), 240 σημ. 253 και *Παπαϊωάννου*, ΔΕΕ 2001, 831, σημ. 35 επ.

33. Βλ. στην κατεύθυνση αυτή *Αρνόκουρο*, ΔΕΕ 2001, 472/473, σε σχέση με την ΟλομΑΠ 18/1999: «... το δικαστήριο, αναφερόμενο στον περιορισμό της ευθύνης των δικηγόρων στα αναγκαία πλαίσια, διατυπώνει ένα σύγχρονο προβληματισμό σχετικά με τα όρια της επαγγελματικής ευθύνης. Είναι αναμφισβήτητο ότι η έκθεση των επαγγελματιών σε ευθύνη πρέπει να είναι τέτοια που να μην καθιστά αδύνατη ή σημαντικά δυσχερή την άσκηση του επαγγέλματος ... Ο περιορισμός της ευθύνης, όπως διαμορφώνεται από το άρθρο 73 ΕισΝΚΠολΔ, δεν ανακλά καμία εξισορρόπηση συμφερόντων μεταξύ προμηθευτών νομικών υπηρεσιών και πελατών, αλλ' αντίθετα συνιστά μονόπλευρη προστασία των πρώτων εις βάρος των τελευταίων ... Το δικαστήριο, όμως, παραβλέπει τη διάσταση αυτή, ίσως υπό τη δαμόκλειο σπάθη του ευρύτατου πλαισίου ευθύνης του άρθρου 8 Ν. 2251/1994, και ταυτίζει τη διάταξη του άρθρου 73 ΕισΝΚΠολΔ με το αναγκαίο πλαίσιο περιορισμού της ευθύνης ...».

34. Πρβλ. την σχετική *de lege ferenda* πρόταση της *Φουντεδάκη*, Αστική Ιατρική Ευθύνη (2003), που εισηγείται την τροποποίηση του άρθρου 8 ν. 2251/1994 με την προσθήκη β' εδαφίου στην παρ. 4, με το ακόλουθο περιεχόμενο: «Στην παροχή ιατρικών υπηρεσιών, η διάταξη εφαρμόζεται όταν προκαλείται ζημία από τη λειτουργία ιατρικού εξοπλισμού, από νοσοκομειακή λοίμωξη, από την οργάνωση και τη λειτουργία νοσηλευτικού οργανισμού και από τη διάθεση μολυσμένου αίματος».

πρέπει να παραβλέπονται και τα μειονεκτήματα ενός τέτοιου εγχειρήματος, ιδίως η αφόρητη περιπτώσιολογία και οι συνεχείς μεταβολές που αναπόφευκτα θα υπαγορεύονταν από τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Έτσι, προτιμότερο είναι να αντιμετωπίζεται το πρόβλημα, καταρχήν τουλάχιστον, με τη νομολογιακή εξειδίκευση ανά επάγγελμα και πράξη, του κατ' άρθρ. 8 παρ. 4 κριτηρίου της «ευλόγως προσδοκώμενης ασφάλειας», το οποίο συνδέει άρρηκτα ο νομοθέτης με την «εκτίμηση της έλλειψης υπαιτιότητας»³⁵. Το βασικό αυτό κριτήριο, υποβοηθούμενο από τις ειδικότερες παραμέτρους α-στ της παρ. 4³⁶, είναι ευθέως ανάλογο με τον επιστημονικά δυνατό βαθμό προβλεψιμότητας της εξέλιξης της παρεχομένης υπηρεσίας και, ως εκ τούτου, ικανό να προσδιορίζει κάθε φορά ένα βαθμό αβεβαιότητας, πέρα από τον οποίο δεν θα ήταν «εύλογο» να τεκμαίρεται το πταίσμα του παρέχοντος. Σε περίπτωση διαπίστωσης τέτοιας αβεβαιότητας ο δικαστής θα μπορεί να αρνείται την ύπαρξη των προϋποθέσεων λειτουργίας του τεκμηρίου. Με τον τρόπο αυτό και σε ικανό βάθος χρόνου ίσως καταστεί δυνατός στους βασικούς επαγγελματικούς κλάδους ο σταδιακός προσδιορισμός των κύριων, πράγματι αδιαμφισβήτητων, περιπτώσεων που δικαιολογούν το τεκμήριο υπαιτιότητας του παρέχοντος. Αυτές θα μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για έναν νομοθετικό εμπλουτισμό του άρθρου 8 ν. 2251/1994, ή ειδικότερων νομοθετημάτων, με κατευθυντήριας σημασίας καταλόγους ενδεικτικών περιπτώσεων διακεκριμένης ευθύνης, που πολλά θα είχαν να προσφέρουν τόσο για την αποφυγή ακραίων συνεπειών όσο και για την επίτευξη μεγαλύτερης ασφάλειας δικαίου στο χώρο της επαγγελματικής ευθύνης.

35. Άρθρο 8 παρ. 4 εδ. β: «... Για την εκτίμηση της έλλειψης υπαιτιότητας λαμβάνονται υπόψη η ευλόγως προσδοκώμενη ασφάλεια και το σύνολο των ειδικών συνθηκών και ιδιαίτερα: α-στ ...».

36. Βλ. *Απ. Γεωργιάδη*, ΕνοχΔΓενΜ (1999), § 63 II 3β, αριθ. 12, σελ. 656/657, που επισημαίνει ότι οι ειδικότερες αυτές παράμετροι (α-στ) «βοηθούν στην εκτίμηση του βασικού κριτηρίου της ευλόγως προσδοκώμενης ασφάλειας». Για το ίδιο κριτήριο στα πλαίσια του άρθρου 6 παρ. 5 Ν. 2251/94 για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων βλ. *Βαλτούδη*, ό.π., 203 επ., 225 επ. Ενώ όμως εκεί η έλλειψη της εύλογα αναμενόμενης ασφάλειας συνδέεται με το ελάττωμα του προϊόντος, στο άρθρο 8 παρ. 4 συνδέεται με το στοιχείο της υπαιτιότητας, βλ. *Σταθόπουλο/Χιωτέλλη/Ανγουσιανάκη*, ΚοινΑστΔ I (1995), 162 επ.